

**Tizennyolcadik századi könyvek
a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem
Őslénytani Tanszékének könyvtárában**

Eighteenth-century books
in the library of the Department of Palaeontology,
Eötvös University, Budapest

KÁZMÉR Miklós
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Őslénytani Tanszék
1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Összefoglalás

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszékének könyvtárában a következő 18. századi paleontológiai és geológiai szakmunkák találhatóak: BERINGER (1767): *Lithographia Wirceburgensis*, FICHTEL (1780): *Geschichte des Steinsalzes... in Siebenbürgen*, FICHTEL (1780): *Nachricht von der Versteinerungen des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, LANG (1708): *Historia Lapidum Figuratorum Helvetiae*, LEIBNITZ (1749): *Protogaea*, PLANCUS (1738): *De Conchis minus notis*, SCHEUCHZER (1723): *Herbarium Diluvianum*. A könyvek bibliográfiai adatait a possessorok jegyzéke, valamint a szerzők és művük rövid ismertetése kíséri.

Abstract

The Department of Palaeontology, Eötvös University, Budapest, has the following classical books of palaeontology and geology: BERINGER (1767): *Lithographia Wirceburgensis*, FICHTEL (1780): *Geschichte des Steinsalzes... in Siebenbürgen*, FICHTEL (1780): *Nachricht von der Versteinerungen des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, LANG (1708): *Historia Lapidum Figuratorum Helvetiae*, LEIBNITZ (1749): *Protogaea*, PLANCUS (1738): *De Conchis minus notis*, SCHEUCHZER (1723): *Herbarium Diluvianum*. Detailed bibliographic data of the books are followed by notices on the possessors, and on the significance of the author and his work.

Bevezetés

A geológia évszázados szellemi örökségének számbavételéhez kívánunk hozzájárulni a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszékének könyvtárában – Magyarország egyetlen őslénytani szakkönyvtárában – őrzött régi és ritka könyvek leírásával.¹

Jelenleg nem létezik olyan országos nyilvántartás, amely a tudománytörténet kutatói számára feltárná, hogy régi korok munkáiból melyek és hol találhatóak meg a közkönyvtárakban. Szerény katalógusunk közreadásával nagynevű elődök példáját követjük. Gazdagabb országok, egyetemek ősnymtatványaik² katalógusát tesszük közzé. A cambridge-i egyetem könyvtára 1600 előtt megjelent művek katalógusával büszkélkedik. A velencei Museo Civico di Storia Naturale 16–18. századi földtani és őslénytani anyagát veszi számba LAZZARI (1996). A milánói múzeum könyvtárának gyarapodásáról közöl szakszerű leírásokat SCHIAVONE (1984a, b). A nemzeti bibliográfiákra példa KÜHNE (1995) munkája: a szerző a 16. századi, németországi könyvtárakban őrzött tudományos könyvek bibliográfiáját állította össze. A nagyobb hazai könyvtárak is kötelességüknek érzik állományuk történeti részét ilyen módon feltárni (l. a Miskolci Egyetem Selmei Műemlékkönyvtárának katalógusát: DRAHOS et al., 1973). A Magyar Királyi Földtani Intézet múlt századi nyomtatott katalógusai – már csak koruknál fogva is – kiválóan betöltik ezt a szerepet (pl. LÁSZLÓ, 1911). Egy országos könyvjegyzék valamennyi középkori könyvünket tartalmazza (CSAPODI & CSAPODINÉ, 1993).

Ezen cikkem nem csak a magyar kiadású, ill. hungarikum-munkákat veszi számba, hanem a külföldi kiadású, nem feltétlenül magyar vonatkozású munkákat is. Ezeket pusztán régiségük miatt, de mindig megemlítve az illető munka tudományos/tudománytörténeti jelentőségét is.

Meddig tekintünk egy könyvet réginek? Terjedelmi szempontból a 18. századi és annál régebbi könyveket kívánjuk most számbavenni. Az időbeli elhatárolást egyébként célszerű kb. 1850-nél megtenni. Ekkor kezdődött térségünkben a földtan intézményesülésének folyamata a bécsi Földtani Intézet megalapításával, így már sem a kiadás, sem a megőrzés nem igényelt olyan nagymértékű magánjellelű erőfeszítést, mint a megelőző időkben.

A könyveknél a címleírás mellett közöljük a possessor-bejegyzéseket (az egykori tulajdonosokra utaló nyomokat: beírásokat, bélyegzéseket, ex libriseket, ismert kéztől

¹A kulturális javak védelméről szóló törvény I. fejezetének 7. § (2) szerint „A kulturális javakat tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni és értékelni. Az így számba vett értékek történeti adatait, leírását, illetőleg a rájuk vonatkozó forrásértékű dokumentumokat a nyilvánosság számára hozzáférhetővé kell tenni” (RÓNAI, 1998).

²A Gutenberg-féle könyvnyomda működésének 1465-ös kezdete és 1500 között megjelent könyveket nevezik ősnymtatványoknak, inkunábulumoknak. Ezek a világ bármely könyvtárának büszkeségei és megőrzésükre, megismertetésükre mindenütt különös gondot fordítanak.

származó glosszákat/lapszéli jegyzeteket) is. Így remélhetőleg megfelelő módszertani alapot nyújtunk a geológia története szempontjából fontos többi magyarországi könyvgyűjtemény feltárásához és publikálásához.

Ez az annotált katalógus egyben biztatás szeretne lenni arra, hogy más könyvtárak – kicsik és nagyok – is kiadják a birtokukban lévő régi könyvek jegyzékét. Mindenkinek azt kell számontartania, amije van. A számbavételnek az is a szándéka, hogy a művek (könyvek, térképek, gyűjtemények) meglétének tudatosításával elősegítse azok további fennmaradását.³

A könyvek

Az egyes kötetek leírásának elején megadom a rövidített címet, majd az egész címlap leírását, betűhíven, törtjellel mutatva a sortörések helyét. Ezt a bibliográfiai adatok, majd a példány hajdani tulajdonosaira utaló, ill. általuk tett bejegyzések követik. Végül röviden ismertetem a szerző és műve jelentőségét.

BERINGER (1767): *Lithographia Wirceburgensis*

D. JOANNIS BARTHOLOMAEI / ADAMI BERINGER, / PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE DOCTORIS IN ALMA EOO-FRANCICA / WIRCEBURGENSIUM UNIVERSITATE PROFESSORIS PUBL. ORDIN. / FACULT. MEDICAE ASSESSORIS, REVERENDISSIMI ET CELSISSIMI / PRINCIPIS WIRCEBURGENSIS CONSILIARII, ET ARCHIATRI, AULAE, NEC NON / PRINCIPALIS SEMINARII DD. NOBILIUM ET CLERICORUM, AC MAGNI / HOSPITALIS JULIANAEI PRIMO LOCO MEDICI, / LITHOGRAPHIA WIRCEBURGENSIS, / DUCENTIS LAPIDUM FIGURATORUM, / A / POTIORI, INSECTIFORMIUM, / PRODIGIOSIS IMAGINIBUS / EXORNATA. / EDITIO SECUNDA. / FRANCOFURTI ET LIPSIAE. / APUD TOBIAM GOEBHARDT, BIBLIOPOLAM BAMBERGENSEM / ET WIRCEBURGENSEM. 1767.

Címlap, 95 számozott oldal, 21 rézmetszetű tábla. Negyedré (212 × 349 mm).Félvászonkötés. Gerincén modern nyomattal: BERINGER – LITHOGRAPHIA WIRCEBURGENSIS

Possesorbejegyzések. A címlappal szemközt: Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszék könyvtára Lsz.: 13694. A címlap alján tintával: 29. Ezen kívül a kötetben másmilyen bejegyzés nincsen. Kissé elázott, belsejében néhány oldalon vízfoltos példány.

³ Ne fordulhasson még egyszer elő, ami a Műegyetem Ásványtani Tanszékének könyvtárával és gyűjteményeivel történt. MEISEL János professzorsága és rektorsága idején – a szorongató helyhiányt enyhítendő – a régi anyagot rendezetlenül a pincébe hányták. BODA Jenő és MONOSTORI Miklós mentették meg később az anyag paleontológiai részét: a Schafarzik-féle ősmaradványgyűjteményt és az őslénytani könyveket ma az Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszéke őrzi.

Johann Bartholomaeus Adam BERINGER (1667–1738) orvos, természettudós, a würzburgi egyetem professzora. Máiig tartó hírnevét fenti munkájának közreadásával szerezte. Ebben – ellenségei által félrevezetve – faragott köveket írt le és illusztrált mint valódi fossziliákat. Bár megjelenése után munkáját a könyvkereskedőktől visszavásárolta, az íveket nem semmisítette meg; ezekből készült a jelen második kiadás, már BERINGER halála után, új címlappal (JAHN, 1963, 1970). A *Lithographia*-t JAHN és WOOLF fordította angolra (1963). A 'hazugságkövek' fennmaradt példányai ma a múzeumok féltett kincsei (EDMONDS & POWELL, 1974).

* * *

FICHEL (1780): *Nachricht von den Versteinerungen des Grossfürstenthums Siebenbürgen*

Nachricht / von den / Versteinerungen / des / Grossfürstenthums Siebenbürgen, / mit / einem Anhang und beygefügtter Tabelle / über / die sämmtlichen Mineralien und Fossilien / dieses Landes, / verfasst / von / Johann Ehrenreich von Fichtel / Kays. Königl. wirklichen Kammer-Rath in Grossfürstenthum Siebenbürgen, und / Ehrenmitglied der berlinischen Gesellschaft Naturforschender / Freunde, / und herausgegeben / von der / Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Berlin, / mit / einer Landkarte und sechs andern Kupfern. / Nürnberg, / In Verlag der Raspischen Buchhandlung. 1780.

158 oldal, 1 számozatlan oldal, 3 rézmetszetű tábla (további 3 hiányzik), 1 kézzel színezett térkép (Geographische Mappe des Gross-Fürstenthums Siebenbürgen). Negyedré (212 × 250 mm). Modern félvászonkötés. Sérült sarkú, ragasztószalaggal restaurált lapok. A harmadik tábla egérrágta.

A "Beytrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen" I. része.

Possessorbejegyzések: A címlapon körbélyegző: Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Intézete. Fölötte tintával: 1052, ceruzával: dupl. A címlap verzőjén körbélyegző: Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Intézete. Kézzel írott leltári szám: 1052. A bélyegző alatt áthúzva két további bélyegző: Ovális: Magy. Nemz. Muzeum Föld és Őslénytár. Szögletes: Országos Természettudományi Könyvtár növedéknapló 1949 év 8369 sz.

FICHEL (1780): *Geschichte des Steinsalzes*

Geschichte / des / Steinsalzes / und der / Steinsalzgruben / im / Grossfürstenthum Siebenbürgen, / mit / einer, das Streichen des unterirdischen Salzstockes, durch mehrere / Länder andeutenden Karte, und andern Kupfern, / verfasst / von / Johann Ehrenreich von Fichtel / Kays. Königl. wirklichen Kammer-Rath in Grossfürstenthum Siebenbürgen, und / Ehrenmitglied der berlinischen Gesellschaft Naturforschender / Freunde, / und herausgegeben / von der / Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Berlin. / Nürnberg, / In Verlag der Raspischen Buchhandlung. 1780.

134 oldal, 4 kézzel színezett rézmetszetű melléklet. Negyedré (203×242 mm).

A térkép: Plan der andeüet, wie der Unterirdische Salz-Stok, von der Wallachey angefangen, durch die Wallachey Moldau. Siebenbürgen, Hungarn und Pohlen, bis nach Vieliczka und Pochnia in Pohlen und bis Sowar in Hungarn, längst der Karpatischen Gebürgen fort streichet. Méretarány: 11 mm = 1 magyar mérföld.

44×79 cm

A "Beytrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen" II. része.

Possesorbejegyzések: a címlapon körbélyegző: Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Intézete és leltári szám: 1053. A címlap verzőján: körbélyegző: Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Intézete. Kézzel írott leltári szám: 1053. A bélyegző alatt áthúzva két további bélyegző: Ovális: Magy. Nemz. Muzeum Föld és Őslénytár. Szögletes: Országos Természettudományi Könyvtár növedéknapló 1949. év 8370 sz.

Johann Ehrenreich FICHEL (Pozsony, 1732 – Nagyszeben, 1795). Jogot tanult; az Erdélyi Kormányzóság magasrangú tisztviselője volt. Hivatalos útjai során bejárta Erdélyt, közben megismerte bányavidékeit, természeti kincseit. Az általa gyűjtött ásványok és kőületek alapján írta meg *Beitrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen* c. munkáját, mely a fentebbi két kötetben jelent meg (CSÍKY, 1997; PAPP, 1998).

A szerző az erdélyi paleontológia „atyja”. *Versteinerungen* c. műve a regionális paleontológia szempontjából korszakalkotó volt: először nyújtott részletes leírást 11 körzet 27 lelőhelyének fosszíliaanyagáról (GÉCZY, 1995:20).

A *Geschichte des Steinsalzes* az erdélyi kősótelepek földtani és bányászati viszonyait tárgyalja. Az 1:1.340.000 méretarányú térképen (CSÍKY, 1984:402) egyetlen hatalmas sótömsz kibukkanásaiként értelmezi a Wieliczktól Oláhországig húzódó sóövet. A térkép ábrázolja a működő sóbányákat (16-ot), a kibukkanásokat (43-at), valamint sós forrásokat és sós kutakat (168 településen).

* * *

LANG (1708): *Historia lapidum figuratorum Helvetiae* [kolligátum]

Coll. 1

CAROLI NICOLAI LANGII / Lucernens. Helvet. Phil. & Medici / Acad. Caes. LEOPOLD. Nat. Curios. German. & Physio-Crit. Senens. / HISTORIA / LAPIDUM FIGURATORUM / HELVETIAE, / EJUSQUE VICINIAE, / In qua non solum enarrantur omnia eorum / GENERA, SPECIES ET VIRES / AENEISQUE TABULIS REPRaesentatur, / Sed insuper adducuntur eorum / LOCA NATIVA, IN QUIBUS REPERIRI SOLENT, / UT CUILIBET FACILE SIT EOS COL- / LIGERE, MODO ADDUCTA LOCA / ADIRE LIBEAT. / VENETIIS MDCCVIII. / Sumptibus Authoris, Typis Jacobi Tomasini. / SUPERIORUM PERMISSU. / Lucernae, apud Haeredes Gottofredi Hautt. / & Joannem Jodocum Halter.

Quarto (171 × 228 mm). Egész bőrkötés.

A címlap előtt ábra: a könyv fejezetenkénti felosztását múzeumi fiókos szekrényekként szemléltető ábra (vö. Arduini, Museum Calceolarium vagy Mercati: Metallotheca Vaticana). Szövege: Caroli Nicolai Langy [!] Lucern. Helveti Phil. et Medici / HISTORIA / LAPIDVM FIGVRATORVM / Helvetiae eius que Viciniae. Ambrosius Besutius Del. Paulus Blancus Mediolan, Sculp. Előzékábra, címlap, 28 számozatlan oldal, 165 számozott oldal, közéskötte 52 rézmetszetű tábla, melyek egy része illeszkedik az oldalszámozás sorrendjébe, más része ismétli, ill. számozás nélküli.

Coll. 2: LANG (1709): *Tractatus de origine lapidum figuratorum...*

CAROLI NICOLAI LANGII / Lucernens. Helvet. Phil & Med. / Acad. Caes. LEOPOLD. Societ. Reg. Prussicae & Physio-Crit. Senens. TRACTATUS / DE / ORIGINE / LAPIDUM FIGURATORUM / in quo diffuse disseritur, utrum nimirum sint / CORPORA MARINA A DILUVIO AD MONTES TRANSLATA, / & tractu temporis petrificata / vel an / A SEMINIO QUODAM E MATERIA LAPIDESCENTE / in terram generentur, / Quibus accedit accurata / DILUVII, / EJUSQUE IN TERRA EFFECTUUM / Descriptio cum Disertatione / DE GENERATIONE VIVENTIUM, / Testaceorum praecipue, plurimorumq; corporum, / a vi plastica aerae seminalis hinc inde delatae / extra consuetam matricem / productorum. / LUCERNAE, MDCCIX. / Sumptibus Authoris, Typis Annae Felicitatis Hautt. / SUPERIORUM PERMISSU.

Címlappal együtt 8 számozatlan oldal, 80 számozott oldal. Hozzáköttve ötoldalas kézírásos index.

Possessorbejegyzések. A hozzáköttött színes belső borítólapon verzőjában részben kiradírozott szöveg:

complett coll
54 ... und Titelbild
8.131 ...

Hozzáköttött lap: H. J. Haas⁴, gekauft aus dem Nachlasse F. A. v. Quenstedt's, anno 1890. Uo. bélyegző: Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszék könyvtára Lsz.: 13695. Feltehetően a régi kötés előzéklapja rectóján: Quenstedt⁵. Ua. verzőjában Quenstedt kezével hatsoros, német nyelvű bejegyzés az oldalszámozás hibáiról. A címkép előtti lap verzőjában: Langii Historia & ... Venetiis... (ceruzával); le couvert de St. Urbain erfolgt die Fossilien am Lang teste Agassiz. Rech. sur les poissons foss 1833 v I pag 41. (tintával) Az előzéklap ábráján tintával: 1708. A címlapon tintával: 1708. A szövegben néhány helyen piros és fekete ceruzával

⁴HAAS, Hyppolit Julius (1855. november 5.–1913. szeptember 2.). 1886-tól a geológia és az őslénytan professzora Kielben.

⁵QUENSTEDT, Friedrich August von (1809. július 9.–1889. december 21.). 1837-től a tübingi egyetemen a geológia professzora. A Sváb-Alb őslénytanának kutatója. Megteremtette a német jura ammonites-zonációját. Számos monográfia és kézikönyv szerzője: Handbuch der Petrefacten (1882–1885), Die Ammoniten der Schwabischen Jura (1887–1888), Der Jura (1858), Petrefactenkunde Deutschlands (1846–1878) (CLEEVELY, 1983).

aláhúások. Az Ammonites tábláknál és a hozzátartozó szövegrészeknél 1–2 szavas ceruzás bejegyzések. A kolligátum második tagja után hozzákötve öt sűrűn írt oldalon a második rész indexe. A kötet elején Quenstedt kezevonását viselővel megegyező, hátulra is bekötött szürke színű lapon ceruzával néhány, oldal-, ill. táblaszámra utaló, egy-egy ősmaradványnévből álló megjegyzés. A kötet feltehetően már Quenstedt tulajdonában is kolligátum volt.

Karl Nikolaus LANG (1670–1741) luzerni orvos és városi tanácsos, a város természettudományi múzeumának megalapítója (LUTZ, 1812). Jól felismerhető őslénytani ábrákat közlő munkája egyike az utolsóknak, melyek a fossziliákat a kőzetben keletkezetteknek tartja (ZITTEL, 1899:20–21).

* * *

LEIBNIZ (1749): *Protogaea*

SVMMI POLYHISTORIS / GODEFRIDI GVILIELMI / LEIBNITII / PROTOGAEA / SIVE DE PRIMA FACIE TELLVRIS ET ANTIQVIS- / SIMAE HISTORIAE VESTIGIIS IN IPSIS NA- / TVRAE MONVMENTIS DISSERTATIO EX SCHEDIS MANVSCRIPTIS / VIRI ILLVSTRATIS / IN LVCEM EDITA / A / CHRISTIANO LVDOVICO SCHEIDIO. / GOETTINGAE / SVMPTIBVS IOH. GVIL. SCHMIDII, BIBLIOPOLAE VNIVERSIT. / A. S. H. MDCCXXXVIII.⁶

Címlap, 2 számozatlan oldal, xxvi számozott oldal, 2 számozatlan oldal, 86 számozott oldal, 12 rézmetszetű tábla, negyedét (195 × 237 mm).

Possessorbejegyzések: a kötéstábla belsején ceruzával: complett coll. Mit 12 Taf. D[uplum]. A kötés védőlapján bélyegző: Prof. Dr. H. Haas, Kiel. Másik bélyegző: Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszék könyvtára Lsz.: 13696. A kötés szennylapján: H. Haas (tintával). A címlapon: Sum ex libris Joanni Andreae Schreweri (tintával). A címlap alján: 1749. (tintával). Más kézírásos bejegyzés nincsen.

Gottfried Wilhelm LEIBNIZ (Lipcse, 1646– Hannover, 1716) filozófus, matematikus, történész, politikus (KREILING, 1973). *Protogaea*-ját Christian Ludwig SCHEIDT (1709–1760) göttingai könyvtáros, történész (FRENSDORFF, 1890) adta ki. A latin nyelvű munka német fordítását W. VON ENGELHARDT adta közre 1949-ben. E mű tartalmazza LEIBNIZ hipotézisét a Föld kialakulására és fejlődésére vonatkozóan, valamint álláspontját, mely szerint a fossziliák nem a természet játéka (GEIKIE, 1905).

* * *

⁶Az évszám M-je helyett középen egy I, jobb- és baloldalán szembefordított C betű található, a D helyén pedig csak az I és jobb oldalán hátrafordított C betű.

PLANCUS (1739): *De conchis minus notis* [kolligátum]

Coll. 1.: JANI PLANCI / ARIMINENSIS / DE CONCHIS MINVS NOTIS / LIBER / CVI ACCESSIT / SPECIMEN AESTVS RECIPROCI MARIS SVPERI / AD / LITTVS PORTVMQUE ARIMINI. / VENETIIS / Typis JOANNIS BAPTISTAE PASQVALI / AERE AVCTORIS / Anno MDCCXXXVIII.⁷ / SVPERIORVM PERMISSV. Pp. 1–46, 5 rézmetszetű tábla. Papírkötés, fedele és gerince hiányzik. Belsejében sáros lapok.

Coll. 2., pp. 47–81: JANI PLANCI / ARIMINENSIS / SPECIMEN / AESTVS RECIPROCI MARIS SVPERI / AD / LITTVS PORTVMQUE ARIMINI.

Pp. 83–88: közös index mindkét könyvhöz. Negyedret (185 × 254 mm).

Possessorbejegyzések. A címlapon B. 55. aláhúzva [az oldal bal felső sarkában kivakart ceruzaírás]. B... [piros tintával az oldal tetején; a vakarás kilyukasztotta a lapot]. A LITTERARUM FELICITAS feliratú allegorikus díszítmény bal oldalán fekete teintával L A névbetűk, jobb oldalán Murk... név (valószínűleg ugyanattól a kéztől). Az évszám mellett 1739. arab számokkal kiírva, a kivakart B írásával megegyező kéztől. A címlap verzóján az Eötvös Loránd Tudományegyetem Óslénytani Tanszék könyvtárának bélyegzője: Lsz.: 13697. Más kézirásos bejegyzések a kötetben (a könyvkötőnek szóló, a táblák bekötésének sorrendjére vonatkozó, de láthatóan meg nem fogadott utasításokon kívül) nincsenek.

A Janus PLANCUS latinított nevet Giovanni BIANCHI olasz orvos és természettudós viselte (1693–1775). Utazásai alkalmával gyűjtött tárgyakból kiváló természetrajzi gyűjteményt hozott létre. A sienai egyetem anatómiaprofesszora volt. Riminibe visszatérve a Hiúzok Akadémiájának újjáállításával foglalkozott (BIOGRAFIA, 1832). A *De Conchis minus notis* öt tábláján az Adriai-tenger homokjában mikroszkóppal megfigyelt foraminiférákat, valamint puhatestűeket, rákokat és tüskésbőrűeket mutatott be. Ő írta le a *Biloculina*, *Nodosaria*, *Rotalia* stb. foraminifera-nemzetségeket – bár apró ammoniteseknek tartotta őket. Ezzel – *Beccari*-val együtt – a mikropaleontológia egyik megalapítójává vált (FORNASINI, 1887; NEVIANI, 1934; ACCORDI, 1984). A könyvnek 1760-ban bővített, tizenkilenc táblát tartalmazó második kiadása is megjelent (FABI, 1968; HÖLDER, 1960:314).

* * *

⁷Az évszám M-je helyett középen egy I, jobb- és baloldalán szembefordított C betű található, a D helyén pedig csak az I és jobb oldalán hátrafordított C betű.

SCHEUCHZER (1723): *Herbarium Diluvianum*

Az első, rézmetszetű címlapon:

HERBARIUM / DILUVIANUM / collectum / a / JOHANNE JACOBO SCHEUCHZERO, MED. D. / Mathes. prof. Tigurino, Acad. Leopold. Carol. / et Socc. regg. Anglicae ac Prussicae Membro. / Editio Novissima duplo Auctior. / LUGDUNI BATAVORUM / Sumptibus PETRI VANDER Aa, Bibliopolae, / Civitatis atque Academiae Typographi. / M D CC XXIII.

A második, szedett címlapon:

JOHANNIS JACOBI SCHEUCHZERI, / Tigurini, Medicinae Doctoris, Matheseos Professoris, Acade- / miae Leopoldino-Carolinae & Societatum Regiarum, / Anglicae ac Prussicae, Membri, / HERBARIUM / DILUVIANUM. / Editio Novissima, duplo Auctior. / LUGDUNI BATAVORUM, / Sumptibus PETRI VANDER Aa, Bibliopolae, Civitatis atque Academiae Typographi. / M D CC XXIII.

2 címlap, ajánlás, üres lap, verzóján Scheuchzer mellképével, 119 számozott oldal, 5 számozatlan oldal, közbekötve 14 rézmetszetű tábla, 246 × 380 mm. Rongált félpergamén kötés. A gerincen J.J. Scheuchser. [!] *Herbarium Diluvianum*, tintával írt felirat

Possesorbejegyzések: A kötéstábla külső oldalán: SCHEUCHZER. 1. (tussal, papír ragasztószalagon; az 1960-as években az Őslénytani Tanszéken, Bogsch László professzor által készített felirat). A kötéstábla belső oldalán: 10.– L. B. 3610 [ceruza]. fol 1905 [ceruza]. Az első címlap bal felső sarkában: B 331 [ceruza]. A második címlap jobb felső sarkában: B 331. Alatt körbélyegző: Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Intézete. Ez még egyszer az oldal jobb alsó sarkában, ahol is felülbélyegzi a korábbi, Pázmány Péter Tudományegyetem Őslénytani Intézete körbélyegzőt. Más bejegyzés a kötetben nem található.

Johann Jakob SCHEUCHZER (1672–1733) zürichi orvos, természettudós, matematikus. Tudományos hírnevét ősmaradványgyűjteményével már fiatalon megalapozta. Növényi fosszíliákat leíró, *Herbarium diluvianum* c. munkájáért a paleobotanika megalapítójának tekintik (PILET, 1975; FISCHER, 1973). Különlegesség a tizennégy rézmetszetű tábla alján megjelölt, kortárs tudósokhoz, köztük KÖLESERI Sámuelhez szóló ajánlás (KAZMER, 1997, 1999).

Irodalom

- ACCORDI, B. 1984: *Storia della geologia*. Zanichelli, Bologna, 114 p.
- Biografia Universale antica e moderna* ossia storia per alfabeto della vita pubblica e privata di tutte le persone che si distinsero per opere, azioni, talenti, virtu' e delitti. Opera affatto nuova compilata in Francia da una societa' di dotti ed ora per la prima volta recata in italiano con aggiunte e correzioni. Vols. 1–71. Venezia. Presso Gio. Battista Missiaglia MDCCCXXII. Dalla tipografia di Alvisopoli.
- CLEEVELY, R. J. 1983: *World Palaeontological Collections*. British Museum (Natural History), Mansell Publishing Limited, London, 365 p.
- CSAPODI Cs. & CSAPODINÉ GÁRDONYI K. 1993: *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. I–II*. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest.
- CSÍKY G. 1984: Forerunners of mining-geological mapping in Hungary in the 18th century (L. Ferdinando Marsigli, Ignác Born, Johann E. Fichtel and János Fridvaldszky). In: DUDICH, E. (ed.): *Contributions to the History of Geological Mapping*. Proceedings of the Xth INHIGEO Symposium. 16–22 August 1982, Budapest, Hungary. Akadémiai Kiadó, Budapest, 399–410, 7 figs.
- CSÍKY G. 1997: Fichtel E. János. In: NAGY Ferenc (főszerk.): *Magyar Tudóslexikon A-tól Zs-ig*. BETTER, MTESZ, OMIKK, Budapest, p. 301.
- DRAHOS I., KISS Á. & TARIÁN A. 1973: *A Selmeci Műemlékkönyvtár kötetkatalógusa*. – A Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának Kiadványai 15, 149 + 175 p., Miskolc.
- EDMONDS, J. M. & POWELL, H. P. 1974: Beringer 'Lügensteine' at Oxford. – *Proceedings of the Geologists' Association* **85/4**, 549–554, 2 fényképtábla, London.
- ENGELHARDT, W. von (szerk. és ford.) 1949: G. W. Leibniz. Protogaea. In: PEUCKERT, G. W. (szerk.): *Leibniz, Werke*. Vol. I. Stuttgart.
- FABI, A. 1968: Bianchi, Giovanni. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* **10**, 104–112. Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma.
- FISCHER, H. 1973: Johann Jakob Scheuchzer, Naturforscher und Arzt. – *Neujahrsblatt der Naturforschenden Gesellschaft in Zürich* **175**, 168 p.
- FORNASINI, C. 1887: Foraminiferi illustrati da Bianchi e Gualtieri. – *Bollettino della Società Geologica Italiana* **6**, 33–54, Roma.
- FRENSDORFF, F. 1890: Scheidt, Christian Ludwig. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* **30**, 710–712. Duncker u. Humblot, Leipzig.
- GÉCZY B. 1995: *A magyarországi őslénytan története*. Akadémiai székfoglaló. 1994. február 7. Értekezések, emlékezések. Akadémiai Kiadó, Budapest, 66 p., 7 ábra.
- GEIKIE, A. 1905, 1962: *The Founders of Geology*. 2. kiadás. 1905: Macmillan, London; 1962: Dover, New York, 486 p.
- HÖLDER, H. 1960: *Geologie und Paläontologie in Texten und ihrer Geschichte*. Verlag Karl Alber, Freiburg–München, 566 p.

- JAHN, M. E. 1963: Dr. Beringer and the Würzburg 'Lügensteine'. – *Journal of the Society for the Bibliography of Natural History* **4/2**, 138–146; **4/3**, 160–161, London.
- JAHN, M. E. 1970: Beringer, Johann Bartholomaeus Adam. In: GILLISPIE, C. C. (ed.): *Dictionary of Scientific Biography* **2**, 15–16, Charles Scribner's Sons, New York.
- JAHN, M. E. & WOOLF, D. J. 1963: *The Lying Stones of Dr. Beringer*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles.
- KÁZMÉR M. 1997: Köleséri Sámuelnek szóló ajánlás J. J. Scheuchzer svájci orvos könyvében. – *Magyar Könyvszemle* **1997/3**, 318–320, Budapest.
- KÁZMÉR M. 1999: Eine Widmung an Sámuel Köleséri in einem Buch der schweizer Doktors J. J. Scheuchzer. – *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* **22/1**, 64–66, Köln.
- KREILING, F. 1973: Leibniz, Gottfried Wilhelm. In: GILLISPIE, C. C. (ed.): *Dictionary of Scientific Biography* **8**, 149–150. Charles Scribner's Sons, New York.
- KÜHNE, A. 1995: *Bibliographie zur Schrifftum des 16. Jahrhunderts. Mit einem Verzeichnis der wesentlichen Buchbestände des 16. Jahrhunderts in deutschen Bibliotheken und Archiven*. Materialien zur Geschichte der Naturwissenschaften, Hrsg. von Menso FOLKERTS. Institut für Geschichte der Naturwissenschaften, München, xviii + 330 p.
- [LÁSZLÓ G., szerk.] 1911: *A Magyar Kir. Földtani Intézet Könyvtárának betűrendes címjegyzéke valamint a térképi és rajzbeli ábrázolásoknak földrajzilag csoportosított jegyzéke*. Magy. Kir. Földtani Intézet, Budapest, 488 p.
- LAZZARI, C. 1996: *I testi di paleontologia e geologia conservati nella Biblioteca del Museo Civico di Storia Naturale di Venezia*. Parte prima (1554–1799). – *Quaderni del Museo Civico di Storia Naturale di Venezia* **3**, 54 p., Venezia.
- LUTZ, M. 1812: *Nekrolog denkwürdiger Schweizer aus dem 18. Jahrhundert*.
- NEVIANI, A. 1934: Appunti per una storia studi intorno ai minuti foraminiferi delle origini sino ai tempi di Giovanni Bianchi. – *Bollettino della Società Geologica Italiana* **53**, 91–93, Roma.
- PAPP G. 1993: Born Ignác könyvtárának hungaricumai. (Életrajzi háttérrel és Born kritikai bibliográfiájával). – *Technikatörténeti Szemle* **20**, 95–128, Budapest.
- PAPP, G. 1998: An ardent vulcanist from Hungary. Sketches to the scientific portrait of Johann Ehrenreich von Fichtel (1732–1795). In: MORELLO, N. (ed.): *Volcanoes and History*. Proceedings of the 20th INHIGEO Symposium, Napoli-Eolie-Catania (Italy), 19–25 September 1995. Brigati, Genova, pp. 505–522, 4 figs.
- PILET, P. E. 1975: Scheuchzer, Johann Jakob. In: GILLISPIE, C. C. (ed.): *Dictionary of Scientific Biography* **12**, p. 159. Charles Scribner's Sons, New York.
- RÓNAI I. 1998: Az új törvény és a tudomány- és technikatörténet forrásainak védelme. In: VAMOS Éva & VAMOSNÉ VIGYÁZÓ Lilly (szerk.): *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Prof. dr. Heckenast Gusztáv tiszteletére*, pp. 7–10, Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága, Budapest.

- SCHIAVONE, M. 1984a: Opere antiche acquisite dalla Biblioteca del Museo Civico do Storia Naturale di Milano negli anni 1981 e 1982. - *Natura* **74/3-4**, 157-177, 16 figs, Milano.
- SCHIAVONE, M. 1984b: Opere antiche acquisite dalla Biblioteca del Museo Civico do Storia Naturale di Milano negli anni 1981 e 1982. - *Natura* **75/1-4**, 3-33, 20 tavv., Milano.
- ZITTEL, K. A. 1899: *Geschichte der Geologie und Paläontologie bis Ende des 19. Jahrhunderts*. Oldenbourg, München, 868 p.